

А. М. Науменко, Н. С. Жмаєва, В. П. Кюссе

ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОМОВНОЇ НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ: ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглядається специфіка відтворення граматичних особливостей українськомовної наукової літератури англійською мовою. Результати дослідження дозволяють констатувати, що зміни структури вихідного тексту в процесі перекладу відбуваються відповідно до норм цільової мови. Найчастотнішими трансформаціями в процесі перекладу постають заміни частин мови, перебудова синтаксичної структури речення та перестановки, менш частотними прийомами перекладу виявляються синтаксичне уподібнення, об'єднання та членування речень.

Ключові слова: наукова література, наукова стаття, інформативний переклад, трансформація.

В статье рассматривается специфика воспроизведения грамматических особенностей украиноязычной научной литературы на английском языке. Результаты исследования позволяют констатировать, что изменения грамматической структуры в процессе перевода исходного текста происходят в соответствии с нормами целевого языка. Наиболее частотными приемами перевода являются замены частей речи, перестройка синтаксической структуры предложения и перестановки, менее частотными — синтаксическое уподобление, объединение и членение предложений.

Ключевые слова: научная литература, научная статья, информативный перевод, трансформация.

The article deals with the specifics of rendering grammatical peculiarities of Ukrainian scientific literature into English. The results of the paper discover that changes in the structure of the translated variant in comparison to the source language are made according to the norms of the target language. The most frequent transformations are substitution of grammatical category and sentence structure, transpositions. Less frequent transformations are word-for-word translation, partitioning and integration of sentences.

Key words: scientific literature, scientific article, informative translation, transformation.

Наукова комунікація відіграє важливу роль у житті людства: поширює актуальну інформацію, створює умови для ефективних наукових контактів, є одним з дієвих засобів популяризації результатів наукової діяльності в суспільстві [8].

Сучасний етап розвитку наукової комунікації передбачає тісну взаємодію між науковцями різних країн, інформування один одного щодо наукових результатів і винесення їх на розсуд світової наукової спільноти. Найбільш поширеною в процесі міжмовної комунікації є англійська мова, яка використовується в якості робочої мови на міжнародному науковому рівні. У зв'язку з цим актуальним постає питання перекладу наукової літератури, що забезпечує обмін інформацією в науковому світі.

Питання про адекватний переклад українськомовної наукової літератури в даний час набуває особливої значущості на тлі процесу глобалізації наукового простору. Затребуваними постають результати наукового досвіду у вигляді наукових статей у виданнях, що входять до найбільших закордонних баз наукового цитування, таких як Scopus і Web of Science, унаслідок чого актуальним залишається питання перекладу англійськомовних наукових статей українською мовою.

Актуальність обраної теми зумовлена стрімким розширенням міжнародних зв'язків України з іншими державами, тенденціями до інтеграції країни до освітнього та наукового європейського та світового простору. Цей факт призводить до збільшення обсягів наукової документації в зазначеній сфері та зумовлює пошук оптимального відтворення усіх змістовних та формальних параметрів українськомовних наукових текстів англійською мовою, мовою міжнародного спілкування.

Переклад науково-технічної літератури неодноразово ставав предметом уваги науковців: В. І. Карабана [1; 2], А. Я. Коваленка [3], О. О. Мушніної [5], втім питання відтворення граматичних особливостей наукового тексту в українсько-англійських перекладах залишається до сьогодні практично нерозробленим, що і визначає актуальність обраної теми дослідження.

Мета праці полягає у встановленні специфіки відтворення граматичних засобів, маніфестованих в українськомовних наукових текстах, у перекладі англійською мовою.

Матеріал дослідження складають сучасні українськомовні наукові статті педагогічного та лінгвістичного напрямків та їх переклади англійською мовою, загальна кількість проаналізованих оригінальних текстів дорівнює 8 др. арк. Добір емпіричного матеріалу базується на методі суцільної вибірки.

У якості основних методів, що застосовувалися під час проведення дослідження, слугували перекладознавчо-зіставний метод аналізу оригіналів і перекладів текстів наукового стилю та трансформаційний аналіз.

Варто зазначити, що науковий стиль має ряд спільних рис, що виявляються незалежно від характеру самих наук (природничих, точних, гуманітарних) і жанрів висловлювання (монографія, наукова стаття, доповідь, підручник тощо), що дозволяє говорити про специфіку стилю в цілому. Його характеризують об'єктивний характер та логічна послідовність викладу, насиченість фактичною інформацією, упорядкована система зв'язків між частинами висловлювання, прагнення авторів до точності, стислості, узагальнення, абстракції, однозначності висловлювання при збереженні насиченості змісту. Основною функцією наукового стилю є не тільки передача логічної інформації, а й доведення її істинності, новизни і цінності. Як вторинну функцію наукового стилю називають активізацію логічного мислення читача (слухача) [6].

Наукова стаття — оригінальний твір дослідницького характеру, що відноситься до власне наукового стилю. Це так званий первинний жанр наукового стилю: відправником та реципієнтом наукової статті виступають фахівці в певній галузі знання, що й зумовлює добір лінгвістичних засобів.

В першу чергу, відповідно до результатів проведеного дослідження, слід відзначити загальну номінативність українськомовних наукових статей — здійснення вираження дії відбувається переважно не дієсловом, а віддієслівним іменником з десемантизованим дієсловом, що підвищує об'єктивність викладу, оскільки збільшує рівень абстрактності:

Можливості у вирішенні поставленого питання; здійснює педагогічну підтримку освіти підлітків.

Особистісно значущим для студентів стає оволодіння в процесі навчання фундаментальними цінностями пізнання, науки, культури, творчості, професії, розуміння.

Успішне формування професійно значущих якостей майбутніх фахівців в сфері інформаційної безпеки потребує створення спеціальних умов для їх навчання і виховання.

Значне місце в досліджених текстах посідають іменники абстрактного рівня із суфіксами -ання, -ення, -ість: *функціонування, формування, втілення, рішення, створення, ефективність*, віддієслівні іменники на -ння, -ття: *знання, сприйняття, прийняття*.

До стилістичних засобів морфологічного рівня можна віднести широке вживання форм родового відмінка (в деяких випадках зустрічаються ланцюги іменників в родовому відмінку в межах одного висловлення) в порівнянні з іншими формами непрямих відмінків: *в умовах багаторівневої підготовки фахівців сфери освіти, проектування моделі організації самостійної роботи студентів-філологів, обґрунтування критеріїв відбору*.

Вираження особи у наукових статтях є ослабленим, нечітко визначеним, більш узагальненим, вчений представляє свою наукову розвідку не тільки як власний витвір, а як надбання усієї наукової спільноти, внаслідок цього займенник першої особи однини замінюється ритуальним об'єктивним “ми”:

Апробацією запропонованої моделі організації самостійної роботи студентів нами спроектовано три етапи.

Ми глибоко переконані, що розкриття характерних ознак самостійної роботи можливо лише за умови цілісного аналізу...

У запропонованій моделі ми виходили з таких типових рис організації самостійної роботи студентів в умовах організації кредитно-модульної системи навчання...

Аналіз відмінюваних форм дієслів констатує превалювання форми теперішнього часу, що дозволяє репрезентувати наукову інформацію поза часових меж, як абсолютне об'єктивне знання:

Теоретичний аналіз і вивчення практики діяльності вищих навчальних закладів показує, що...

Предметом наукового розгляду в даній статті є музично-комп'ютерні технології...

Об'єктивному поданню інформації сприяють пасивні форми дієслова, які є досить розповсюдженими в аналізованому матеріалі:

Представлено фактори освітньої діяльності з використанням МКТ...

У статті обґрунтовано теоретичні підходи до проектування і реалізації моделі організації самостійної роботи студентів-філологів в умовах сучасної вищої школи.

Лінгвістичний аналіз стилістичних засобів синтаксичного рівня українськомовних текстів наукових статей дозволяє констатувати таке: у наукових статтях превалюють повні, розповсюджені речення, що пояснюються логічністю та аргументованістю наукового мовлення:

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні моделі організації продуктивної самостійної роботи студентів-філологів в умовах багаторівневої підготовки фахівців сфери освіти.

Науковим статтям притаманний складний синтаксис із різноманітними типами зв'язку, у тому числі з багаточленними підрядними конструкціями, що забезпечують логічні зв'язки між об'єктами, фактами, подіями:

Виняткова важливість досліджень з проблем проектування і організації самостійної роботи студентів в умовах кредитно-модульної системи навчання обумовлена тим, що при такому підході змінюється уявлення про навчальне середовище, а спеціально організований простір для засвоєння теоретичних знань, розвитку відповідних умінь і навичок у майбутніх вчителів сприяє формуванню професійних компетенцій педагога.

Предметом наукового розгляду в даній статті є музично-комп'ютерні технології (МКТ), під якими розуміються сучасні засоби, що включають програмно-апаратний комплекс, що використовується для запису, обробки та передачі музики, а також моделі і методи застосування цих засобів.

Доволі поширеними в українськомовних наукових статтях постають дієприслівникові звороти, які теж забезпечують логічність та стислість вислову:

Актуалізуючи роль МКТ в вибудовуванні і реалізації індивідуального освітнього маршруту, ...

Відзначаючи кардинальний характер змін у всіх сферах життя при розвитку ІКТ (Інформаційно-комунікаційних технологій), ...

Здійснюючи вчинок, людина вибудовує творчу ситуацію саморозвитку, в якому конструюються сутнісні елементи індивідуального світу його "Я".

Проведений лінгвістичний аналіз текстів українськомовних наукових статей окреслює мовні ознаки досліджуваних текстів, релевантні для перекладу на граматичному рівні. Заслужує на увагу відтворення номінативного характеру українськомовних наукових статей, включаючи відтворення ланцюгів іменників у родовому відмінку. Потребують вивчення засоби відтворення в текстах перекладів дієприслівникових зворотів. Необхідно систематизувати данні зі специфіки відтворення складного синтаксису вихідних текстів.

Особливості жанру вихідного тексту та інформативний характер перекладу наукових статей зумовлюють характер перекладацьких операцій, застосованих при відтворенні вихідного тексту (українськомовного) мовою перекладу (англійською). Необхідність структурних видозмін під час перекладу наукових текстів виникає у зв'язку з неможливістю досягнення еквівалентності у структурному плані. Найчастішими формами у перекладі матеріалу дослідження є граматичні трансформації, що визначаються як структурні зміни речення в процесі перекладу, як зміна граматичного значення граматичних одиниць мови оригіналу з метою встановлення найбільш точної та чіткої відповідності в мові перекладу [4: 54], як видозміни, що передбачають перетворення лише формальної структури повідомлення, за умови незмінності змісту [7: 118]. Граматичні трансформації структури речення в процесі перекладу відбуваються відповідно до норм мови перекладу взагалі та науково-технічного стилю зокрема.

Зіставний аналіз текстів оригіналу та перекладу дозволяє констатувати таке. Іменники абстрактного рівня із суфіксами -ання, -ення, -іння та віддієслівні іменники на -ння, -ття в переважній більшості випадків піддаються граматичній заміні (відтворюються в цільовій мові герундієм): *формування — creating, втілення — implementing, підвищення — increasing*.

Ланцюги іменників в родовому відмінку в межах одного висловлення піддаються граматичним замінам, що пояснюється розходженнями у граматичній структурі досліджуваних мов: *доводами актуальності використання МКТ — relevant arguments to use the MCT, можливість здійснення рефлексії — the opportunity to carry out reflection ...*

Правила синтаксису та граматичної сполучності в межах речення та словосполучення призводять до різних типів заміні. Саме заміна є найбільш розповсюдженою трансформацією в аналізованих текстах.

Заміни частин мови є досить розповсюдженими в рамках аналізованого матеріалу дослідження та складають 35 %. Заміна частин мови спричиняє у більшості випадків інший тип заміни, а саме заміну членів речення — 30 % зафіксованих випадків (перебудова синтаксичної структури речення):

В сучасних публікаціях розкриваються окремі складові процесу організації та забезпечення самостійної роботи з педагогіки і методичних дисциплін. — Studying of students' independent work as an effective means of professional competence of future teachers in the process of educational courses, special courses in education and psychology is topical in the view of indicated one.

З огляду на це, процес навчання, на наш погляд, повинен направлятися, перш за все, на розвиток у студентів здатності... — Given this the learning process, in our view, should be directed primarily to develop students' ability...

Актуалізуючи роль МКТ в вибудовуванні і реалізації індивідуального освітнього маршруту, автор має на меті виявити можливості, педагогічні переваги і умови використання МКТ в інтересах освітніх процесів підлітка, ґрунтуючись на особливості даного вікового періоду. — Emphasizing the role of MCT in building and implementation of an individual educational route, the author aims to identify opportunities, educational benefits and terms of using MCT for the benefit of the educational advancement of a teenager, proceeding from the specifics of this age period.

Друге місце за ступенем вживання займає перестановка (10 %). Перестановка як вид перекладацької трансформації — це зміна розташування мовних елементів у тексті перекладу у порівнянні з текстом оригіналу. Елементами, що можуть зазнати перестановки, є слова, словосполучення, частини складного речення і самостійні речення в складі тексту. У багатьох випадках ця граматична трансформація обумовлена відмінністю в актуальному членуванні української й англійської мов. В українській мові рема найчастіше розташовується наприкінці речення. В англійських реченнях, навпаки, рема вноситься звичайно на початок речення (цим, почасти, пояснюється широке використання пасивної конструкції, що дозволяє помістити об'єкт дії в початок речення):

У якості найважливішого змістотворного компонента тексту розглядаються супутні його створенню комунікативні обставини (учасники, умови, організації, способи спілкування). — Communicative circumstances

(participants, conditions, organizations, types of communication) related to its generation are treated as the main sense creating text component.

Найменш частотними трансформаціями при перекладі текстів українськомовних наукових статей англійською мовою є синтаксичне уподібнення (дослівний переклад), об'єднання та членування речень (близько 5 % кожна).

Підсумовуючи, зазначимо, що специфіка жанру текстів наукових статей, його лінгвістичні та структурні ознаки зумовлюють інформативний характеру перекладу наукових статей, орієнтований на передачу змісту засобами мови перекладу.

Саме це пояснює той факт, що найрозповсюдженішою трансформацією в аналізованих текстах є заміна, яка зумовлена правилами синтаксису та граматичної сполучності в межах речення та словосполучення англійської мови.

Активне застосування трансформацій перестановки при перекладі українськомовних наукових статей англійською мовою також підтверджує відтворення граматичної та рема-тематичної структури мови перекладу.

Не викликає сумнівів, що метод перекладу повинен відповідати типу тексту. Природно, щоб класифікація тексту здійснювалася шляхом віднесення конкретного тексту до того або іншого типу, до якого можна застосувати той або інший метод перекладу. Головна мета при цьому — зберегти при перекладі найбільш істотне, те, що визначає тип тексту. Тільки спеціальна мета, якій переклад повинен служити в конкретному випадку, або специфіка кола читачів, для якого він призначений, можуть бути обґрунтуванням для відступу від цієї вимоги. Але такого роду відступи стосуються вже не перекладів “звичайного” типу, а інших форм перенесення змісту, викладеного вихідною мовою, у текст мовою перекладу.

При оцінці якості інформативного перекладу береться до уваги, чи вдалося передати повністю зміст й інформацію в тексті перекладу. Із цієї найважливішої вимоги випливає, що мовне оформлення перекладу повинне беззастережно відповідати законам мови перекладу, іншими словами, мовне оформлення перекладу орієнтовано в першу чергу на мову перекладу, що спостерігається у проведеному дослідженні. Домінуючою виступає мова перекладу, оскільки найважливішим є передача інформаційного змісту у звичній мовній формі.

Проведений аналіз висвітлює лише один із аспектів дослідження особливостей перекладу українськомовної наукової літератури українською мовою, що відкриває перспективи подальшого вивчення зазначеної проблематики.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. — К.: Політична думка, 1999. — Ч. 1. — 316 с.
2. Карабан В. І. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову. — Вінниця : Нова книга, 2003. — 608 с.
3. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу : підручник. — К.: Інкос, 2002. — 317 с.
4. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода. — М. : Высшая школа, 1980. — 215 с.
5. Мушніна О. О. Граматичні особливості українського перекладу англійської науково-технічної та художньої прози: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 / О. О. Мушніна. — К., 2006. — 15 с.
6. Питимирова Н. Е. Особенности текста научного стиля [Електронний ресурс] // Молодой ученый. — 2015. — № 7. — С. 987–989. — Режим доступу до ресурсу: URL <https://moluch.ru/archive/87/16950/>
7. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика : статус, проблемы, аспекты. — М. : Наука, 1988. — 215 с.
8. Шубина Н. Л. Научная коммуникация: поиски разумного компромисса [Електронний ресурс] // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. — 2009. — № 104. — С. 87–95. — Режим доступу до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/article/n/nauchnaya-kommunikatsiya-poiski-razumnogo-kompromissa>

REFERENCES

1. Karaban V. I. Posibnyk-dovidnyk z perekladu anhliiskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury na ukrainsku movu/ V. I. Karaban. — Ch. 1. — K.: Politychna dumka, 1999. — 316 s. [in Ukrainian].
2. Karaban V. I. Teoriia i praktyka perekladu z ukrainskoi movy na anhliisku movu/ V. I. Karaban. — Vinnytsia : Nova knyha, 2003. — 608 s. [in Ukrainian].
3. Kovalenko A. Ya. Zahalni kurs naukovo-tekhnichnoho perekladu: pidruchnyk / A. Ia. Kovalenko. — K.: Inkos, 2002. — 317 s.
4. Komissarov V. N. Lingvistika perevoda / V. N. Komissarov. — M. : Vysshaja shkola, 1980. — 215 s. [in Russian].
5. Mushnina O. O. Hramatychni osoblyvosti ukrainskoho perekladu anhlo-movnoi naukovo-tekhnichnoi ta khudozhnoi prozy: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: 10.02.16 / O. O. Mushnina — K., 2006. — 15 s. [in Ukrainian].
6. Pitimirova N. E. Osobennosti teksta nauchnogo stilja [Elektronnij resurs] / N. E. Pitimirova // Molodoy uchenyj. — 2015. — № 7. — S. 987–989. — 2015. — Rezhim dostupu do resursu: URL <https://moluch.ru/archive/87/16950/>. [in Ukrainian].

7. Shvejcer A. D. Perevod i lingvistika : status, problemy, aspekty / A. D. Shvejcer. — М. : Nauka, 1988. — 215 s. [in Russian].
8. Shubina N. L. Nauchnaja kommunikacija: poiski razumnogo kompromissa [Elektronij resurs] / N. L. Shubina // Izvestija Rossijskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A. I. Gercena. — № 104. — S. 87–95. — 2009. — Rezhim dostupu do resursu: <http://cyberleninka.ru/article/n/nauchnaya-kommunikatsiya-poiski-razumno-go-kompromissa>. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 17.01.2018